

УДК 364-786-056.266]:349.3

DOI: 10.31499/2618-0715.2(9).2022.267102

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Песоцька Юлія, аспірантка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8028-7878>

E-mail: pesotskaya2017@gmail.com

У статті розглянуто нормативно-правове забезпечення щодо соціальної реабілітації осіб з інвалідністю. Проаналізовано міжнародне законодавство, у якому задекларовано основні права та гарантії людини, зокрема з інвалідністю. Висвітлено нормативно-правову базу України, яка гарантує право осіб з інвалідністю на повноцінне життя.

Визначено дефініції основних понять «особа з інвалідністю», «дитина з інвалідністю», «соціальні послуги», «соціальна реабілітація», «реабілітація осіб з інвалідністю», «інклюзивно-ресурсний центр» тощо.

Вказано на важливість та необхідність соціальної реабілітації осіб з інвалідністю, оскільки вона сприяє їхній інтеграції в суспільство та адаптації в ньому.

Ключові слова: особа з інвалідністю, реабілітація, соціальна реабілітація, інклюзивно-ресурсний центр, соціальні послуги, соціальна інтеграція, соціальна адаптація.

REGULATORY AND LEGAL PROVISION OF SOCIAL REHABILITATION OF PERSONS WITH DISABILITIES

Pesotska Yuliia, PhD-student of Department Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8028-7878>

E-mail: pesotskaya2017@gmail.com

The creation of an accessible society in which all members have equal rights and opportunities requires the organization of appropriate measures from the state. First of all, it concerns the formation of the appropriate policy and the implementation and implementation of all the tasks at all levels of the state. The existence of laws, acts, decrees, strategies will outline the direction of the state and determine its priorities.

The article deals with regulatory and legal support for social rehabilitation of persons with disabilities. The author analysed the international legislation, which declares the basic rights and guarantees of a person, including people with disabilities. The regulatory and legal framework of Ukraine, which guarantees the right of persons with disabilities to a full life, is highlighted.

The article also defines the main concepts of «person with disabilities», «child with disabilities», «social services», «social rehabilitation», «rehabilitation of persons with disabilities», «inclusive resource centre», etc.

An analysis of individual articles of the legislation, which, in the opinion of the author, require special attention was carried out. These articles are of key importance in building an inclusive society and realizing the rights of persons with disabilities. The key goals and objectives of the legislative

framework for the creation of a barrier-free society have been determined. The author also states that interdisciplinary nature is reflected in legislation, which in turn contributes to a comprehensive solution to the problem.

The importance and necessity of social rehabilitation of persons with disabilities is defined. After all, this will determine their integration and adaptation in society.

Keywords: *disabled person, rehabilitation, social rehabilitation, inclusive resource centre, social services, social integration, social adaptation, interdisciplinary.*

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток соціуму передбачає відповідну нормативно-правову базу, яка забезпечуватиме політичні, правові, соціальні заходи, що сприятимуть благополуччю осіб з інвалідністю. Розвиток суспільства визначають інтеграція незахищених категорій населення до суспільства та створення умов для їхньої адаптації в ньому. Проблеми соціальної інтеграції населення є актуальними для демократичного суспільства.

За офіційними даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2021 року чисельність осіб з інвалідністю становила 2 мільйони 703 тисячі, з них – 163,9 тисячі дітей [13]. Держстат зазначає, що в Україні чисельність людей з інвалідністю I групи становить 222,3 тис., другої групи – 900,8 тис., третьої групи – 1 мільйон 416 тис. [13].

Така значна кількість осіб з інвалідністю спонукає державу вживати заходи, які будуть сприяти розв'язанню їхніх проблем та їхній успішній соціальній інтеграції в соціум. Національне законодавство гарантує особам з інвалідністю права на охорону здоров'я, освіту, зайнятість, дозвілля, відпочинок, спорт тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціальної реабілітації, інтеграції та адаптації осіб з інвалідністю, зокрема студентської молоді з інвалідністю, досліджували науковці Н. Коляда, О. Кравченко, Г. Кучер, Н. Салата, А. Таран, К. Чупіна та ін.

Різні аспекти соціальної реабілітації осіб з інвалідністю вивчали І. Албул, О. Вербовська, А. Войтовська, І. Жеребко, А. Капська, Н. Коляда, О. Кравченко, Г. Кучер, М. Міщенко, Т. Семігіна, М. Скочко, Г. Слезанська, К. Чупіна та ін.

Мета статті – проаналізувати нормативно-правову базу України та міжнародного законодавства щодо соціальної реабілітації осіб з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу. Розбудова демократичного і доступного середовища, у якому всі категорії населення будуть захищеними та інтегрованими, вимагає впровадження відповідної соціальної політики та соціального досвіду, що стосується медичної, освітньої, економічної, культурної сфер життя.

Сучасне інклюзивне середовище повинно базуватися на загальноприйнятих людських цінностях, а саме:

«- забезпечення прав і свобод членів суспільства, верховенство закону і права;

- екологічна безпека та життя людства є першочерговими цілями державної політики;

- створення мотивацій для членів суспільства щодо активної їх участі у соціальній, громадській, економічній і політичній діяльності на макро- і мікрорівнях;
- активна участь громадян у формуванні і реалізації політики відкритості, відповідальності, прозорості можлива тільки за існування розвиненого, сильного громадського суспільства;
- доступність усіх, без виключень, громадян до суспільної інфраструктури: громадських центрів, соціальних служб, дитячих садочків, шкіл, закладів освіти, лікарень, місць відпочинку, рекреаційних регіонів, послуг транспортування та інформації» [14; с. 13–14].

Створення суспільства, яке буде враховувати всі названі складові, потребує відповідної соціальної політики та нормативно-правового забезпечення.

Гарантії прав людини на гідне життя, зокрема людей з інвалідністю, задекларовано в міжнародному та національному законодавствах. Права, визначені міжнародними законодавчими документами та нормативно-правовою базою України, мають захищати всі верстви населення незалежно від національності, раси, релігії, соціального статусу тощо.

У статті 1 Загальної декларації прав людини (1948) зазначено, що «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах». Забезпечення доступності та відкритості до всіх сфер суспільства є пріоритетним завданням держави. Стаття 22 Декларації визначає, що «кожна людина як член суспільства має право на соціальне забезпечення і здійснення необхідних для підтримання її гідності і вільного розвитку прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави» [1]. Отже, створення умов для повноцінного життя є ключовим завданням суспільства.

Конвенція ООН про права дитини (1989), а саме стаття 23, визначає, що «неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства» [2]. Створення умов, необхідних для «фізичного, розумового, духовного, культурного та соціального розвитку, передбачає доступ до послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медицини, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступ до засобів відпочинку так, щоб відбулося найбільш повне можливе втягнення дитини в соціальне життя і досягнення розвитку її особи, включаючи культурний і духовний розвиток» [2].

Міжнародне та вітчизняне законодавства також визначають права та гарантії осіб з інвалідністю. Сьогодні є досить важливим повноцінне інтегрування людей з інвалідністю в життєдіяльність суспільства, що є ключовим для їхньої самореалізації, саморозвитку й становлення як особистості та громадянина держави.

Відповідно до Конвенції про права осіб з інвалідністю «особа з інвалідністю – це особа зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними

порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їй повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими» [3].

У статті 24 цієї Конвенції зазначено, що держава має забезпечувати умови для інклюзивної освіти, що сприятиме розвитку особистості, її талантів і творчості, а також її розумових і фізичних здібностей [3].

Стаття 25 Конвенції забезпечує доступність усіх осіб з інвалідністю до послуг у сфері охорони здоров'я з урахуванням усіх особливостей особи [3].

Стаття 26 передбачає право на відповідну абілітацію та реабілітацію з метою «збереження максимальної незалежності, повних фізичних, розумових, соціальних та професійних здібностей і повного включення й залучення до всіх аспектів життя» [3].

Статтю 27 цієї Конвенції визнано, що кожна особа з інвалідністю має право на працю нарівні з іншими. Держава повинна створити належні умови для працевлаштування осіб з інвалідністю та заохочувати роботодавців надавати робочі місця людям з особливими потребами, а також сприяти їхньому професійному розвитку [3].

Стаття 28 про достатній рівень життя та соціальний захист визнає право осіб з інвалідністю «на достатній життєвий рівень для них самих та їхніх сімей, що включає достатнє харчування, одяг та житло, і на безперервне поліпшення умов життя» [3].

У статті 29 цієї Конвенції передбачено, що особа з інвалідністю є «активним членом своєї держави і має політичні права та можливості користуватися ними нарівні з іншими» [3].

Забезпечення реалізації міжнародного та вітчизняного законодавств передбачає наявність структурних одиниць та інститутів. Україна як демократична та цивілізована держава створює умови для забезпечення прав усіх її громадян, зокрема осіб з інвалідністю.

Законодавство України передбачає створення умов, які будуть відповідати інклюзивному суспільству та забезпечуватимуть реалізацію прав осіб з інвалідністю на всіх рівнях життєдіяльності. Це сприятиме їхній успішній соціальній реабілітації, інтеграції та соціокультурній адаптації. Саме такий підхід допоможе ефективно розв'язати проблеми щодо створення доступного суспільства.

Основний Закон України – Конституція України – визнає рівність прав усіх людей незалежно від «раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак» [4]. У статті 46 Конституції України зазначено, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом». У статті 49 визнано, що «кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування». Стаття 53 забезпечує доступ до послуг сфери освіти для всіх громадян держави [4].

Одним із ключових завдань держави є захист прав та інтересів дітей. Відповідно до міжнародного та вітчизняного законодавств держава як гарант зобов'язана створити умови для доступного та безперешкодного фізичного, психологічного, соціального, духовного розвитку особистості дитини, зокрема дитини з інвалідністю.

Згідно зі статтею 3 Закону України «Про охорону дитинства» «всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами» [8].

Закон тлумачить також поняття «дитина з інвалідністю»: «дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту» [8].

Статтею 26 цього Закону передбачено створення «необхідних умов, рівних з іншими громадянами можливостей для повноцінного життя та розвитку з урахуванням індивідуальних здібностей та інтересів» [8].

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» «особи з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [7].

У статті 2 цього Закону визначено, що «особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації особою прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист» [7].

Відповідно до Закону «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» держава повинна створити правові, політичні, економічні, соціальні, психологічні та інші умови для забезпечення прав осіб з інвалідністю та надати можливості нарівні з іншими громадянами брати участь у суспільному житті [7].

Законодавством України передбачено створення відповідних умов, які сприятимуть повноцінному життю дітей та молоді з інвалідністю. Це зумовлює використання системного та структурованого підходу до розв'язання цих проблем. Саме тому законодавством держави передбачено надання соціальних послуг, що реалізують права осіб з інвалідністю в Україні.

Закон України «Про соціальні послуги» визначає, що «соціальні послуги – це дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб / сімей, які в них перебувають» [11]. У статті 16 цього Закону подано класифікацію соціальних послуг відповідно до типів та видів. Також у пункті 6 ст. 16 вказано базові соціальні послуги, до яких належать: «1) догляд вдома, денний догляд; 2)

підтримане проживання; 3) соціальна адаптація; 4) соціальна інтеграція та реінтеграція; 5) надання притулку; 6) екстрене (кризове) втручання; 7) консультування; 8) соціальний супровід; 9) представництво інтересів; 10) посередництво; 11) соціальна профілактика; 12) натуральна допомога; 13) фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору; 14) переклад жестовою мовою; 15) догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних; 16) супровід під час інклюзивного навчання; 17) інформування; 18) медіація» [11].

Відповідно до Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» «особа з інвалідністю – це повнолітня особа зі стійким обмеженням життєдіяльності, якій у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність»; «дитина з інвалідністю – це особа до досягнення нею повноліття (віком до 18 років) зі стійким обмеженням життєдіяльності, якій у законодавчому порядку встановлено інвалідність» [9].

Цим Законом також визначено, що реабілітація осіб з інвалідністю – «система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство, а також забезпечення осіб з інвалідністю допоміжними засобами реабілітації і медичними виробами» [9].

Окрім цього, у Законі також зазначено, що «соціальна реабілітація – це система заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі в житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, задоволення потреби в забезпеченні допоміжними засобами реабілітації» [9].

Така послуга є однією з основних у переліку інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ). Саме ІРЦ забезпечують виконання законодавства щодо соціальної реабілітації, адаптації та інтеграції осіб з інвалідністю. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» № 545 від 12 липня 2017 року визначає основні завдання ІРЦ.

У Постанові зазначено, що «інклюзивно-ресурсний центр – це установа, що утворюється з метою забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, зокрема в закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу» [6].

Міждисциплінарність та спільна праця різних галузей сприятиме соціальній реабілітації, адаптації та інтеграції осіб з інвалідністю, зокрема дітей та молоді.

На нашу думку, ефективним засобом соціальної реабілітації, що є одним із ключових факторів у культурно-соціальному включенні дітей та молоді з інвалідністю, є туризм.

Зауважимо, що всі програми, проекти, спрямовані на реалізацію законодавства. Указом Президента України від 2 червня 2021 р. №225/2021 затверджено «Стратегію людського розвитку», яка «визначає цілі та основні завдання, що стоять перед державою у сфері людського розвитку як напряму забезпечення національної безпеки України, а також індикатори досягнення цілей, що дає можливість проведення моніторингу, ефективного планування, належного оцінювання соціальних інвестицій у людський потенціал» [10].

Метою Стратегії є «створення умов для всебічного розвитку людини протягом життя, розширення можливостей реалізації потенціалу і свободи особистості, її громадянської активності заради формування згуртованої спільноти громадян, здатних до активної творчої співучасті в гармонійному, збалансованому та сталому розвитку держави» [10].

Стратегія передбачає, що «забезпечення рівного доступу до високоякісних культурних послуг є важливою передумовою для формування цілей, завдань та пріоритетів людського розвитку» [10].

Безбар'єрне середовище є пріоритетом для будь-якого сучасного суспільства, адже міжнародне та вітчизняне законодавства спрямовані на забезпечення всіх прав та свобод кожного громадянина. Для створення такого середовища в Україні було розроблено «Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року».

Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України №366-р від 14 квітня 2021 року. Метою Стратегії є створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги нарівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики [12].

Стратегія визначає безбар'єрність як загальний підхід до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності [12].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, нормативно-правове забезпечення соціальної реабілітації осіб з інвалідністю, зокрема дітей та молоді, забезпечує формування інклюзивного суспільства. Реалізація поставлених цілей та завдань є пріоритетною для фахівців різних сфер, інтеграція яких для створення інклюзивного середовища сприятиме пошуку інноваційних шляхів розв'язання цієї проблеми та переосмислення її сутності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна декларація прав людини : Декларація Організації Об'єднаних Націй від 10.12.1948 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 31.08.2022).
2. Конвенція про права дитини : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20.11.1989 р. : станом на 20 листопада 2014 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 31.08.2022).
3. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 13.12.2006 р. : станом на 6 липня 2016 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 31.08.2022).
4. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січня 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 31.08.2022).
5. Кравченко О. О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання : монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : «Візаві», 2022. 272 с.
6. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 545 : станом на 4 травня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-п#Text> (дата звернення: 31.08.2022).
7. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII : станом на 1 липня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 31.08.2022).
8. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III : станом на 8 червня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 31.08.2022).
9. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV : станом на 1 липня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 31.08.2022).
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку» : Указ Президента України від 02.06.2021 р. № 225/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text> (дата звернення: 31.08.2022).
11. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 27 квітня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 31.08.2022).
12. Про схвалення Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-р#Text> (дата звернення: 31.08.2022).
13. У Держстаті розповіли, скільки в Україні людей з інвалідністю. *Радіо Свобода*. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-invalidnist-statystyka/31324501.html> (дата звернення: 31.08.2022).
14. Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю. Інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю. *Головна | Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю*. URL : <https://www.ispf.gov.ua/news/inklyuzivniy-turizm-dlya-osib-z-invalidnistyu> (дата звернення: 31.08.2022).

REFERENCES

1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny : Deklaratsiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii vid 10.12.1948 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian].
2. Konventsiiia pro prava dytyny : Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii vid 20.11.1989 r. : stanom na 20 lystopada. 2014 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text [in Ukrainian].
3. Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu (Konventsiiia pro prava invalidiv) : Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii vid 13.12.2006 r. : stanom na 6 lyp. 2016 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text [in Ukrainian].
4. Konstytutsiia Ukrainy : vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR : stanom na 1 sich. 2020 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> [in Ukrainian].

5. Kravchenko O. O. Osvitno-vykhovnyi, rehabilitatsiyni ta ozdorovchyi potentsial inkluzyvnoho turizmu v umovakh inkluzyvnoho navchannia : monohrafiia; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Uman : Vizavi, 2022. 272 s [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro inkluzyvno-resursnyi tsentr : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 12.07.2017 r. № 545 : stanom na 4 trav. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-p#Text> [in Ukrainian].
7. Pro osnovy sotsialnoi zakhyschenosti osib z invalidnistiu v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 21.03.1991 r. № 875-XII : stanom na 1 lyp. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> [in Ukrainian].
8. Pro okhoronu dytynstva : Zakon Ukrainy vid 26.04.2001 r. № 2402-III : stanom na 8 cherv. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> [in Ukrainian].
9. Pro rehabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 06.10.2005 r. № 2961-IV : stanom na 1 lyp. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> [in Ukrainian].
10. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 travnia 2021 roku «Pro Stratehiiu liudskoho rozvytku» : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 02.06.2021 r. № 225/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text> [in Ukrainian].
11. Pro sotsialni posluhy : Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 r. № 2671-VIII : stanom na 27 kvit. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].
12. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku : Rozporiadzh. Kab. Ministriv Ukrainy vid 14.04.2021 r. № 366-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text> [in Ukrainian].
13. U Derzhstati rozpovily, skilky v Ukraini liudei z invalidnistiu. Radio Svoboda. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-invalidnist-statystyka/31324501.html> [in Ukrainian].
14. Fond sotsialnoho zakhystu osib z invalidnistiu. Inkluzyvnyi turizm dlia osib z invalidnistiu. Holovna | Fond sotsialnoho zakhystu osib z invalidnistiu. URL: <https://www.ispf.gov.ua/news/inklyuzivniy-turizm-dlya-osib-z-invalidnistyu> [in Ukrainian].